

**Роїк О.Р.**

кандидат економічних наук, асистент кафедри туризму  
*Національний університет «Львівська політехніка»*

**Лущик М.В.**

кандидат географічних наук, асистент кафедри туризму  
*Національний університет «Львівська політехніка»*

**Roik Oksana**

PhD in Economics, Assistant of Department of Tourism  
*Lviv Polytechnic National University*

**Lushchyk Mariya**

PhD in Geography, Assistant of Department of Tourism  
*Lviv Polytechnic National University*

## ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

**Роїк О.Р., Лущик М.В. Дослідження конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу України.** У статті досліджуються теоретико-методичні аспекти дослідження конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу в Україні. Досліджуються основні проблеми, що стосуються розвитку туристично-рекреаційного комплексу взагалі та окремих його складників. Висвітлюється проблематика конкурентоспроможності України на європейському ринку туризму, сучасний стан українського туризму, а також особливості його розвитку в умовах трансформації національної економіки. Запропоновано методологію розрахунку рівня конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу України, що дає змогу визначити та спрогнозувати рівень розвитку туризму, враховуючи всі аспекти щодо підвищення його конкурентоспроможності. Здійснено аналіз чинників формування конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу в Україні, а також запропоновано шляхи її підвищення.

**Ключові слова:** туризм, туристичні потоки, конкурентоспроможність, туристично-рекреаційний комплекс, розвиток туристичної сфери.

**Роїк О.Р., Лущик М.В. Исследование конкурентоспособности туристско-рекреационного комплекса Украины.** В статье исследуются теоретико-методические аспекты исследования конкурентоспособности туристско-рекреационного комплекса Украины. Исследуются основные проблемы, касающиеся развития туристско-рекреационного комплекса в целом и отдельных его составляющих. Освещается проблематика конкурентоспособности Украины на европейском рынке туризма, современное состояние украинского туризма, а также особенности его развития в условиях трансформации национальной экономики. Предложена методология расчета уровня конкурентоспособности туристско-рекреационного комплекса Украины, что позволяет определять и прогнозировать уровень развития туризма, учитывая все аспекты по повышению его конкурентоспособности. Осуществлен анализ факторов формирования конкурентоспособности туристско-рекреационного комплекса Украины, а также предложены пути ее повышения.

**Ключевые слова:** туризм, туристические потоки, конкурентоспособность, туристско-рекреационный комплекс, развитие туристической сферы.

**Roik Oksana, Lushchyk Mariya. Study of the competitiveness of the tourist and recreational complex of Ukraine.** Tourism as a branch of the national economy continues to be crucial in terms of economic growth both in developed and developing countries. The developed sphere of tourism contributes to the increase of the national income and the improvement of the balance of payments, as well as activates the multiplier effect, which contributes to the increase in the country's competitiveness. Recognition of the growing role of tourism in creating new jobs, reducing poverty, developing small businesses, and increasing economic growth is reflected in the formation of tourism development strategies, both in developed and developing countries. Therefore, the study of processes and patterns of development of the competitiveness of the tourist and recreational complex of Ukraine is quite relevant. Ukraine has all the prerequisites for the proper development of the economy using tourism, but significantly loses in competition, lagging behind the world's leading countries in terms of tourism infrastructure and quality of tourist services. To increase the competitive advantages of the tourist and recreational complex of Ukraine, it is important to assess not only the current state of it but also possible development trends. We have studied the competitiveness of the tourist and recreational complex of Ukraine as the sum of weighted indicators based on the determination of coefficients for individual indicators, when 1 is taken as the highest value of this index. This study will allow

to create a number of recommendations to increase the competitiveness of the tourist and recreational complex of Ukraine, to identify strategic priorities and a list of priority areas, as well as financial opportunities for small and medium-sized businesses, the activities of which meet strategic priorities.

**Key words:** tourism, tourist traffic, competitiveness, tourist and recreational complex, development of the sphere of tourism.

**Постановка проблеми.** Особливістю трансформаційних процесів, що відбуваються в національній економіці, є актуальність подолання негативних тенденцій, тому створення передумов для сталого розвитку туризму має стати одним із пріоритетних напрямів державної політики. Як наслідок, актуальними стають розроблення, обґрунтування та прийняття управлінських рішень щодо підвищення конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу на макро- та мікрорівні.

Здійснено дослідження конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу як найбільш оптимальної категорії, оскільки вона відображає поєднання двох взаємодоповнюючих сфер, що утворюють важливу галузь національної економіки. Туризм прямо чи опосередковано впливає майже на всі види господарської діяльності, які забезпечують процеси, пов'язані зі споживанням туристичного продукту, а саме розміщення, транспортування, харчування тощо. Ситуація вимагає активного пошуку засобів подолання кризових явищ, причини якого полягають у складній соціально-економічній ситуації в державі, неналагодженості механізмів стимулювання туристичної індустрії, відсутності ефективної стратегії розвитку цієї галузі на різних рівнях управління, особливо в умовах карантинних обмежень.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми розвитку конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу є предметом досліджень таких учених, як І. Балабанова, О. Бобарикіна, В. Квартальнов, І. Зорін, В. Кифяк, О. Любіцева, М. Омуш, О. Вуйцик, Р. Магійович, О. Пилип'як, О. Шкрібинець, О. Молнар, О. Топчієв, Н. Фоменко. Ними розглядаються характерні риси туристично-рекреаційного комплексу, умови та складники його формування, наводяться пріоритетні напрями розвитку ринку туристично-рекреаційних послуг. Проте недостатньо уваги приділяється дослідженню його конкурентоспроможності, основних функцій, типологічних ознак і передумов розвитку туристично-рекреаційного комплексу з урахуванням регіонального аспекту.

**Формування завдання дослідження.** Метою цього дослідження є обґрунтування теоретичних та методичних основ дослідження конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу України.

**Вклад основного матеріалу дослідження.** Дослідження конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу – це насамперед оцінювання країни чи регіону, що володіє туристичними ресурсами, має розвинену матеріально-технічну базу туризму та забезпечувальну інфраструктуру, а також доступ до туристичної інформації про місцевість, що відповідає потребам туристів та сприяла досягненню максимального соціально-економічного ефекту від розвитку туризму.

Туристично-рекреаційний комплекс розглядається як складна структура, що включає в себе туристичні під-

приємства, постачальників послуг та продуктів у сфері туризму. Особливістю структури туристично-рекреаційного комплексу виступає необхідність ефективної співпраці суб'єктів індустрії туризму (постачальників послуг і підприємств туристичної індустрії) та ресурсної бази (інфраструктури території та факторів розвитку). Врахувавши зазначені особливості туристично-рекреаційного комплексу, пропонуємо розглядати його як частину господарського комплексу країни, що поєднує функціонування різних форм господарювання туристичної, рекреаційної та суміжних галузей з метою забезпечення створення унікального туристичного продукту за оптимального використання туристично-рекреаційного потенціалу території [4, с. 68–69].

Формуванню конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу території сприяє наявність таких аспектів, як районування території й наявні ресурси (зокрема, туристично-рекреаційні, соціальні, економічні, трудові, інформаційні, фінансові), а також їх оцінювання [1]. Розвиток туристично-рекреаційного комплексу є важливим фактором економічного розвитку країни загалом та окремих регіонів, оскільки це сприятиме збільшенню валютних надходжень, підвищенню рівня зайнятості, активізації інших галузей економіки, залученню інвестицій, зростанню прибутків та загального рівня добробуту населення. За останні роки спостерігається активізація діяльності в сфері туристичного бізнесу, перетворюючи його на рушійну силу економічного та соціального прогресу [8].

Для дослідження конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу насамперед необхідна типологізація місцевості, обґрунтувати основні фактори формування туристично-рекреаційного комплексу, проаналізувати відповідно до територіальних, просторово-часових та організаційно-господарських ознак, а також здійснити оцінку структури туристичної інфраструктури [5, с. 16].

Туризм в Україні нині є однією з перспективних і динамічних галузей національного господарства та має всі умови для інтенсивного розвитку. Об'єктивним підґрунтям для цього є, з одного боку, відкриття та розуміння іноземними туристами України як країни, а з іншого – її величезний туристично-рекреаційний потенціал, що містить у собі неповторний комплекс історико-культурних та архітектурних пам'яток, об'єктів рекреаційного призначення, природно-кліматичних ресурсів.

Стратегічна мета розвитку туризму в Україні полягає у створенні продукту, конкурентоспроможного на світовому ринку, здатного максимально задовольнити потреби людей, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їхніх соціально-економічних інтересів при забезпеченні збереження геологічної рівноваги та історико-культурної спадщини [3].

Рівень конкурентоспроможності туризму як галузі підвищується, проте країна все ще відстає від конку-

рентних країн світу. Туризм, природні ресурси, а також захист екології є ключовими сферами, де можливе досягнення швидких результатів. Україна посідає 78 місце у звіті від 2019 року (опитування проводиться один раз на два роки), тим самим піднявшись на десять позицій порівняно з останнім звітом, опублікованим у 2017 році, коли Україну було вперше прийнято для оцінки [10]. Звітні дані щодо ситуації в Україні наведено нижче.

Згідно з останніми даними (вересень 2019 року), Україна зробила великий крок уперед із часу обчислення індексу в 2017 році. Проте попереднє оцінювання варто тлумачити неоднозначно, оскільки недоступність даних під час проведення оцінювання у 2017 році могла вплинути на об'єктивність отриманих результатів [10]. Окрім загальної конкурентоспроможності та бізнес-середовища, низькі значення індексу є також щодо забезпечення безпеки та захисту (передусім з огляду на українсько-російський конфлікт), екологічної стійкості і захисту природних ресурсів.

З іншого боку, Всесвітній економічний форум підкреслив, що найсильнішими сторонами українського туризму є цінова конкурентоспроможність, ринок рекреаційно-оздоровчих послуг, а також людські ресурси та ринок праці.

Як свідчить аналіз даних у таблиці 1, основні показники розвитку туристичної сфери України є досить низькими і мають понижувальну тенденцію. Так, загальний внесок туризму у ВВП залишається вкрай низьким, зважаючи на значний туристично-рекреаційний потенціал країни, і дещо зменшився із 5,5% у 2014 р. до 5,4% у 2018 р.; кількість прибуттів падала впродовж 2014–2018 рр. (від 24,7 млн ос. у 2014 р. до 14,2 млн ос. у 2018 р.); протягом цього періоду спостерігалось незначне зростання числа від-

правлень у 2014 р. – від 23,8 млн ос. до 26,4 млн ос. у 2018 р.; практично на половину скоротилися доходи від туризму – від 5931 млн дол. США у 2014 р. до 1999 млн дол. США у 2019 р.; знизився також загальний внесок туризму в зайнятість до 4,9% у 2018 р. (на противагу 6,8% у 2014 р.) [2].

Якщо порівняти частку туризму у ВВП України у 2019 році, то вона становитиме 5,5%, тоді як світова практика показує 6–10%. Це свідчить про те, що рівень розвитку туризму в Україні знаходиться на дуже низькому рівні. Як свідчить дослідження [7, с. 122–126], між рівнем доходів населення як потенційних туристів та доходами туристичних підприємств є пряма залежність, що виражається у тому, що за збільшення доходу туриста на 2,5% витрати на туризм зростають на 4%. Однак, говорячи про залежність між рівнем економічного розвитку країни та рівнем туризму, така тенденція не простежується. Аналізуючи туристично-рекреаційний комплекс України, доцільно здійснити оцінку його конкурентоспроможності.

Для врахування усіх чинників та визначення рівня їхнього впливу на підвищення показників конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу необхідно розробити методичку зведення окремих показників до одної чи декількох узагальнених компонент [2]. Такі інтегровані показники дадуть змогу порівняти рівень конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу країни та вжити оптимальних заходів щодо ефективності їх впливу на конкурентоспроможність туристично-рекреаційного комплексу.

Для підвищення рівня конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу України важливо оцінити не лише теперішній стан, а й можливі тенденції розвитку. Для цього нами розраховано Інтегральну

Таблиця 1

**Звіт щодо конкурентоспроможності галузі туризму та подорожей в Україні за 2019 рік**

	Показник		Рейтинг/140	Попередній звіт за 2017 р.	Найкращий результат
<b>Індекс конкурентоспроможності галузі туризму</b>	<b>3.7</b>	<b>↑</b>	<b>78</b>	<b>88</b>	<b>Іспанія</b>
<i>Підіндекс забезпечення сприятливих умов</i>	5.0	↑	65	78	Швейцарія
Бізнес-середовище	4.1	↑	103	124	Гонконг
Безпека та надійність	4.8	↑	107	127	Фінляндія
Здоров'я та гігієна	6.5	↓	11	8	Австрія
Людські ресурси та ринок праці	4.8	↓	48	41	США
Готовність до впровадження ІКТ	4.5	↑	78	81	Гонконг
<i>Підіндекс політики туризму та забезпечення сприятливих умов</i>	4.5	↑	70	85	Нова Зеландія
Встановлення пріоритетів галузі	4.3	–	92	90	Мальта
Міжнародна відкритість	3.7	↑	55	78	Нова Зеландія
Конкурентоспроможність ціни	5.9	↑	19	46	Іран
Екологічна стійкість	3.9	–	114	97	Швейцарія
<i>Підіндекс інфраструктури</i>	3.4	↑	73	79	США
Інфраструктура повітряного транспорту	2.7	↑	71	79	Канада
Інфраструктура наземного транспорту та портів	3.1	↑	77	81	Гонконг
Інфраструктура туристичних послуг	4.3	↑	65	71	Португалія
<i>Інноваційна складова</i>	2.2	↓	89	88	Китай
Природні ресурси	2.1	↓	116	115	Мексика
Культурні ресурси та діловий туризм	1.9	↓	55	51	Китай

Джерело: розроблено автором за даними [10]

## Основні показники розвитку туристичної сфери України

	2014	2015	2016	2017	2018
Загальний внесок туризму у ВВП (частка, %)	5,5	5,4	5,4	5,6	5,4
Кількість прибуттів (млн. ос.)	24,671	12,712	12,428	13,333	14,230
Кількість відправлень (млн ос.)	23,761	22,438	23,142	24,668	26,437
Загальний внесок туризму в зайнятість (частка, %)	6,8	4,8	4,9	5,0	4,9
Доходи від туризму (млн. дол. США)	5931	2264	1662	1723	1999
Витрати від туризму (млн дол. США)	5763	5061	5101	5970	7128
Капіталовкладення в туризм (млрд. дол. США)	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4

Джерело: розроблено автором за даними [10]

оцінку рівня конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу України як суми зважених показників, що базується на визначенні коефіцієнтів за окремими показниками, коли за одиницю приймається найвище значення цього індексу:

$$I_{\text{КТРКУ}} = \sum_{n=1}^N \frac{1}{n} w_i * x_{ij} \quad (1),$$

де  $I_{\text{КТРКУ}}$  – індекс конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу України, що досліджується загальним числом  $N$ ;

$n$  – кількість показників, що характеризують конкурентоспроможність туристично-рекреаційного комплексу України

$w_i$  – ваговий фактор окремих показників конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу України в загальній сумі (сума всіх ваг дорівнює 1);

$x_{ij}$  – показники  $i$ -ї компоненти  $j$ -ї країни.

Під час дослідження конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу необхідно спершу обґрунтувати основні чинники, що на неї впливають, та запропонувати показники для її оцінювання. Ці показники мають дозволити визначати та спрогнозувати рівень розвитку туризму, враховуючи усі аспекти щодо підвищення конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу [8, с. 245–246].

Оскільки визначення рівня конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу є складним соціально-економічним явищем, яке залежить від багатьох чинників, під час упорядкування яких виникає потреба агрегування усіх показників в один інтегральний індекс, то оцінка здійснена із залученням експертів. Кожен із показників оцінено за п'ятибальною шкалою.

Перелік показників рівня конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу України наведено у табл. 3.

Розраховані значення рівня конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу України в табл. 3 вказують на незначне падіння інтегральної оцінки з 0,399 у 2014 році до 0,321 у 2016 році. В основному це спричинено нестабільною ситуацією в Україні та сусідніх країнах, викликаною фінансовою кризою та особливо політичними подіями 2014 та 2015 років. У 2018 році значення індексу дещо зросло 0,359, проте залишається на низькому рівні та досі не визначає туризм як одну з перспективних галузей і пріоритетний напрям соціально-економічного та культурного розвитку країни. Водночас розвиток туризму в найближчі два роки буде залежати більше від факторів зовнішнього середовища, яке хоча й впливає опосередковано, однак його вплив є надзвичайно великим.

Яким сценарієм буде розвиватися ринок туристичних послуг, залежатиме і від того, наскільки ефективно кожен суб'єкт буде здійснювати свою діяльність. Проаналізувавши динаміку та значення рівня конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу України протягом 2014–2018 років, можна зробити висновок, що туризм – сфера, яка не лише приносить доходи, але й має великий потенціал для розвитку.

**Висновки.** Загалом можна зробити висновок, що туризм в Україні ігнорується як сектор економіки та характеризується відносно низьким попитом і перевищенням вихідного туристичного потоку над вхідним.

Порівняно із сусідніми країнами туристичний сектор значно відстає від потреб сьогодення, беручи до уваги дуже низький рівень довіри та співпраці установ державного й приватного секторів у туризмі. Управління DESTINATIONAMI здійснюється лише на великих напрямках, а саме у великих містах, із деяким фінансовим і кадровим потенціалом, тоді як інші DESTINATIONI не мають жодного менеджменту.

Загальне усвідомлення природного та культурного спадку України не має адекватного управління зі сторони компетентних структур і потребує невідкладних заходів (нормативно-правове регулювання, застосування права та маркетинг на внутрішньому ринку), що підкреслять важливість спадку та продемонструють передові міжнародні практики.

Володіючи значними природними ресурсами, вдалими географічними розташуваннями країни, великою кількістю туристичних атракцій, маючи висококваліфікований персонал, долаючи інфраструктурні та інвестиційні проблеми, туризм може розвиватися за оптимістичним сценарієм розвитку, тим самим покращуючи не лише свою ефективність, але й результативність суміжних із ним сфер. Однак занедбаність об'єктів туристичної спадщини, нерациональність у використанні наявних природних ресурсів, відсутність інвестицій у розвиток не лише інфраструктури, але й туризму загалом, відтік персоналу за кордон можуть стати ключовими факторами вибору песимістичного шляху розвитку.

Тому, оцінюючи реальну ситуацію на ринку туристичних послуг України, слід відзначити, що туризм тільки почав відновлюватися за економічними показниками, а головне – зростає довіра не лише іноземних туристів, але й українських громадян, що свідчить про позитивні зрушення, однак без державної підтримки цієї сфери економіки туризм не зможе розвиватися, що і стане предметом подальших досліджень.

## Динаміка та значення рівня конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу України

Показники	Значення показників					Стандартизовані значення				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Стан розвитку туристичної сфери країни</i>										
Число прибуттів (млн ос.)	24,67	12,71	12,43	13,33	14,23	1,54	0,79	0,78	0,83	0,89
Число відправлень (млн ос.)	23,76	22,44	23,14	24,67	26,44	1,49	1,40	1,45	1,54	1,65
Доходи від туризму (млрд. дол. США)	5,93	2,26	1,66	1,72	2	0,37	0,14	0,10	0,11	0,13
Витрати від туризму (млрд. дол. США)	5,76	5,06	5,1	5,97	7,13	0,36	0,32	0,32	0,37	0,45
<i>Інтенсивність конкуренції у туристичній сфері країни</i>										
Загальний внесок туристичної сфери у ВВП країни (частка, %)	5,5	5,4	5,4	5,6	5,4	0,344	0,338	0,338	0,350	0,338
Загальний внесок туризму в зайнятість (%)	6,8	4,8	4,9	5	4,9	0,425	0,300	0,306	0,313	0,306
Конкурентоспроможність продукції (послуг)	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	0,144	0,144	0,144	0,144	0,144
Рентабельність реалізації продукції (послуг)	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	0,194	0,194	0,194	0,194	0,194
Рівень прибутковості галузі	4,2	4,1	3,4	3,3	3,5	0,263	0,256	0,213	0,206	0,219
<i>Інвестиційна привабливість туристичної сфери країни</i>										
Капіталовкладення в туризм	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,025	0,019	0,019	0,019	0,025
Капітальні інвестиції у сферу туризму (млрд. дол. США)	3,4	3,2	3,9	4,7	4,6	0,213	0,200	0,244	0,294	0,288
Ступінь впливу законодавчих змін	4,1	4,3	3,8	3,9	4,6	0,256	0,269	0,238	0,244	0,288
<i>Індекс інноваційного та рекламно-інформаційного забезпечення туристичної сфери країни</i>										
Модернізація інфраструктури туризму	3,74	3,74	3,74	3,74	3,74	0,234	0,234	0,234	0,234	0,234
Рівень розвитку інноваційної діяльності в галузі	3,42	3,42	3,42	3,42	3,42	0,214	0,214	0,214	0,214	0,214
Маркетингові та рекламні можливості	3,29	3,29	3,29	3,29	3,29	0,206	0,206	0,206	0,206	0,206
Індекс конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу України	0,399	0,323	0,321	0,340	0,359					

Джерело: розроблено автором

## Список використаних джерел:

1. Ворошилова Г.О. Розвиток міжнародного ринку туристичних послуг в умовах кризи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2014. Вип. 7. Ч. 1. С. 75–78.
2. Гоблик-Маркович Н.М., Ілтіо Т.І. Аналіз динаміки та актуальних проблем розвитку сфери туризму. *Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука»*. 2018. Випуск 24(1). С. 16–22.
3. Горіна Г.О. Розвиток ринку туристичних послуг України в умовах просторової поляризації : дис. ... д.е.н. за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Дніпро : Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля», 2017. 493 с.
4. Заворуєва О.С. Удосконалення стратегії управління розвитком туристичної галузі України : дис. ... к.е.н. за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. 205 с.
5. Заворуєва О.С. Науково-практичні рекомендації щодо удосконалення стратегії розвитку туристичної галузі України. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 15. Ч. 1. С. 251–255.
6. Захарін С. Організаційно-економічні чинники розвитку сфери туризму та курортів в Україні. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія : Туризм*. 2018. № 2. С. 57–66.
7. Ляшкевич П. Туризм в Україні: Сучасний стан та пріоритети розвитку. *Освіта України*. 2014. № 85. С. 178.
8. Погуда Н.В., Розметова О.Г. Сучасний стан туристичного ринку України: оцінка та перспективи розвитку. *Ефективна економіка*. 2018. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6608> (дата звернення: 08.12.2020). DOI: 10.32702/2307-2105-2018.10.57
9. Шацька З.Я., Акульшин М.І. Актуальні проблеми та перспективи розвитку сфери туризму в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 699–705.
10. World Economic Forum. The Travel & Tourism Competitiveness Report, 2019. URL: <https://www.weforum.org> (дата звернення: 08.12.2020).

## References:

1. Voroshilova G.O. (2014) Rozvytok mizhnarodnoho rynku turystychnykh posluh v umovakh kryzy [Development of the international market of tourist services in the conditions of crisis]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*, vol. 7, part 1, pp. 75–78.
2. Gobluk-Markovich N.M., Iltio T.I. (2018) Analiz dynamiky ta aktual'nykh problem rozvytku sfery turyzmu [Analysis of the dynamics and current problems of tourism development]. *International scientific journal «Education and Science»*, vol. 24(1), pp. 16–22.

3. Gorina G.O. (2017) Rozvytok rynku turystychnykh posluh Ukrainy v umovakh prostorovoyi polyaryzatsiyi [Development of the market of tourist services of Ukraine in the conditions of spatial polarization]. (PhD Thesis), Dnipro: Mykhailo Tuhon-Baranovsky Donetsk National University of Economics and Trade.
4. Zavorueva O.S. (2019) Udoskonalennya stratehiyi upravlinnya rozvytkom turystychnoyi haluzi Ukrainy [Improving the strategy for managing the development of the tourism industry of Ukraine]. (PhD Thesis), Zaporozhye: Classical Private University.
5. Zavorueva O.S. (2017) Naukovo-praktychni rekomendatsiyi shchodo udoskonalennya stratehiyi rozvytku turystychnoyi haluzi Ukrainy [Scientific and practical recommendations for improving the development strategy of the tourism industry of Ukraine]. *Black Sea Economic Studies*, vol. 15, part 1, pp. 251–255.
6. Zakharin S. (2018) Orhanizatsiyno-ekonomichni chynnyky rozvytku sfery turyzmu ta kurortiv v Ukraini [Organizational and economic factors of development of tourism and resorts in Ukraine]. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Tourism*, vol. 2, pp. 57–66.
7. Lyashkevich P. (2014) Turyzm v Ukraini: Suchasnyj stan ta priorityety rozvytku [Tourism in Ukraine. Current situation and development priorities]. *Education of Ukraine*, no. 85, pp. 178.
8. Pohuda N.V. and Rozmetova O.G. (2018) Suchasnyy stan turystychnoho rynku Ukrainy: otsinka ta perspektyvy rozvytku [The modern state of the tourist market: estimation and prospects of development]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy] (electronic journal), vol. 10. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6608> (accessed 08 December 2020).
9. Shatskaya Z.Y., Akulshin M.I. (2018) Aktual'ni problemy ta perspektyvy rozvytku sfery turyzmu v Ukraini [Current problems and prospects for the development of tourism in Ukraine]. *Economy and society*, vol. 19, pp. 699–705.
10. World Economic Forum (2019) The Travel & Tourism Competitiveness Report. Available at: <https://www.weforum.org> (accessed 08 December 2020).